

Miroslav Palárik, Alena Mikulášová, Martin Hetényi: *Nitra a okolie v rokoch 1939 – 1945. Dejiny Nitry a okolia v školskej praxi*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2020. 126 s. ISBN 978-80-558-1614-2.

Učebnice a ďalšie textové pomôcky z jednotlivých vyučovacích predmetov nebývajú často recenzované vo vedeckých časopisoch. Pozornosť sa sústreďuje skôr na ich didaktickú alebo obsahovú analýzu. Chceli by sme však poukázať na zaujímavú prácu, ktorej dôležitosť nevidíme len v tematike, ale aj v jej spracovaní.

Totalitné režimy 20. storočia, ich škodlivé ideológie i zachovávanie historickej pamäti ako mementa a varovania nie sú len „bežným“ dejepisným učivom. Práve naopak, uviaznutie vo faktografii (jednotlivé bloky štátov, súhrnné počty obetí, zoznam diskriminačných a rasistických nariadení apod.) a jej kritickej reflexii (kto s kým, prečo, ako, následky) sa míňa účinku, ktorý má spočívať predovšetkým v demokratizácii a prosocializácii žiakov. Boj proti extrémizmu by mal teda zasahovať celú osobnosť, nielen kognitívnu časť v strohom poznatkovom aspekte. Ide koniec-koncov o oblasti, ktorým sa odporúčajú venovať aj orgány EÚ.

Kolektív autorov z Filozofickej fakulty UKF v Nitre uviedol preto na konci predchádzajúceho roka do pedagogického života učebné texty z regionálnych dejín, určené skôr pre gymnáziá a stredné školy, ktoré môžu byť príkladom adekvátnych snáh o uchopenie danej problematiky. Publikácia *Nitra a okolie v rokoch 1939 – 1945* s podtitulkom *Dejiny Nitry a okolia v školskej praxi* ponúka ucelený a plastický pohľad na život obyvateľov Nitry v sledovanom období. Svojou povahou spĺňa hneď dve dôležité požiadavky súčasnej praxe: na jednej strane ide o regionálne dejiny dopĺňajúce obsah predmetu stanoveného v Štátnom vzdelávacom programe „en bloc“ a spracovaného v učebniciach dejepisu s celoslovenskou platnosťou, na strane druhej ide o poukázanie na skutočnosť, ako sa európske a národné dejinné udalosti odzrkadlili v regiónoch (príp. ako určitý región tvorí „veľké“ dejiny).

Spomínaná neosobná a vzdialená faktografia sa takto dokáže zhmotniť v príbehu, v ktorom je možné poukázať na jasné konkrétosti (napr. mestskú budovu, kde sa zhromažďovali Židia, ďalej osudy rodín a ich násilne prerušenú verejnú činnosť, ktorá je doteraz včlenená do reálií mesta, a pod.). Takáto nepriama názornosť dokáže potom ľahšie formovať pamäť, osobnosť i občianske postoje, čím sa jednoznačne presahujú aprobačné ciele predmetu. Regionálne „sprítomnenie“ má v sebe obrovský potenciál, ktorý sa autorom podarilo využiť.

Jednotlivé kapitoly sú spracované systematicky podľa vybraných tém, čo sa dá len oceniť (napr. Bombardovanie mesta Nitra a okolia, Premenovávajúce nitrianskych ulíc, Hľadanie nepriateľa v symboloch, sochách, obrazoch a nápisoch, Život na hraniciach, Knihy a tlač pod drobnohľadom vládnej moci, Školy v Nitre, Filmové premietania, Filmové trháky v nitrianskych kinách 1939 – 1945 či Divadelníctvo v Nitre). Tento prístup umožňuje žiakom a učiteľom venovať sa všetkým alebo iba vybraným oblastiam podľa časových alebo tematických potrieb a podľa sledovaných

výchovno-vzdelávacích cieľov. Kapitoly predkladajú širokú škálu každodennosti, ktorá bola ovplyvňovaná negatívne, a nútia k zamysleniu, že v totalite neexistuje prístup „mňa sa to nedotýka“, príp. ide o klamstvo.

Inou možnosťou by bol chronologický postup alebo príbehový štýl. Obidva by však predstavovali vyššie nároky osvojovania si textu ako celku, čo by malo výrazné limity vzhľadom na hodinovú dotáciu vyčlenenú pre dejepis aj ponuku ďalších učebných textových pomôcok. Rovnako je v tomto prípade systematicko-tematický prístup vhodnejšou voľbou s ohľadom na výchovno-vzdelávacie ciele. Jednotlivé kapitoly, príp. informácie v nich, môžu byť lepšie využité – doplnenie hlavného kurikulárneho učiva, exkurzia po histórii mesta, projektové vyučovanie.

Tematikou i prístupom teda ide o aktuálnu a veľmi žiadanú publikáciu, ktorá môže svojím spracovaním inšpirovať dejepisárov i ďalších dotknutých učiteľov po celom Slovensku. Roky 1939 – 1945 ako také umožňujú venovať sa didakticky nielen pamäti 20. storočia, teda otázkam národnej identity a tomu, čo nás v Európe s našimi susedmi spájalo alebo rozdeľovalo, ale preventívne môžu pôsobiť aj na celkovú elimináciu predsudkov a nežiaducich ideológií.

Treba uviesť, že túto publikáciu dopĺňa aj pracovný zošit (Miroslav Palárik, Alena Mikulášová, Martin Hetényi: Nitra a okolie v rokoch 1939 – 1945. Dejiny Nitry a okolia v školskej praxi – pracovný zošit. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2020. 196 s. ISBN 978-80-558-1635-7.). V tomto pracovnom zošite sú sústredené príslušné archívne dokumenty a rôzne didaktické úlohy k nim v podobe otázok. Štruktúra ich rozdelenia zodpovedá kapitolám v učebnici.

Rozsah vybraných dokumentov je značný – čo sa týka ich počtu aj dĺžky. Napriek tomu, že táto publikácia má viac ako 190 strán, opäť je tu možnosť pracovať len s vybranou témou alebo vybranými dokumentmi. V tejto súvislosti sa žiada poznamenať, že archívne dokumenty a historické pramene sa využívajú aj v učebniciach dejepisu, kde však tvoria skôr stručný doplnkový text. Zverejnenie celých dokumentov k dejinám Nitry v dotknutých rokoch umožňuje ich širšie využitie – ako hlavné učivo v kontexte aktivizujúcich učebných metód, projekty mimo vyučovania, SOČ, dejepisné olympiády. Vytvorenie takéhoto didaktického súboru dokumentov je vhodné tiež pre iné regióny a Slovensko ako celok.

Uvedené texty prinášajú citlivo spracovanú náročnú tému spôsobom, ktorý môže byť prospešný pre plánovanie výučby, jej realizáciu i učenie sa. Dá sa nimi inšpirovať a je ich možné aj priamo použiť ako prostriedok rešpektujúci klasické alebo moderné didaktické zásady a kurikulárne požiadavky.

Michal Veselei
Katedra histórie, Pedagogická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
michal.veselei@gmail.com